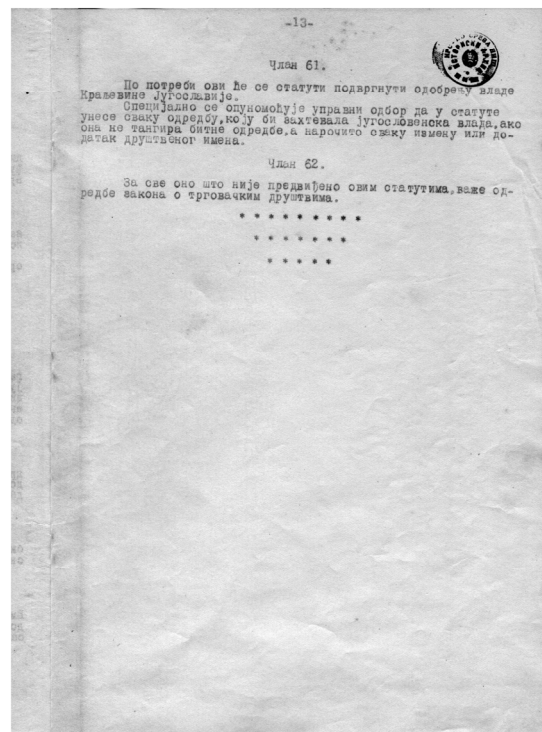
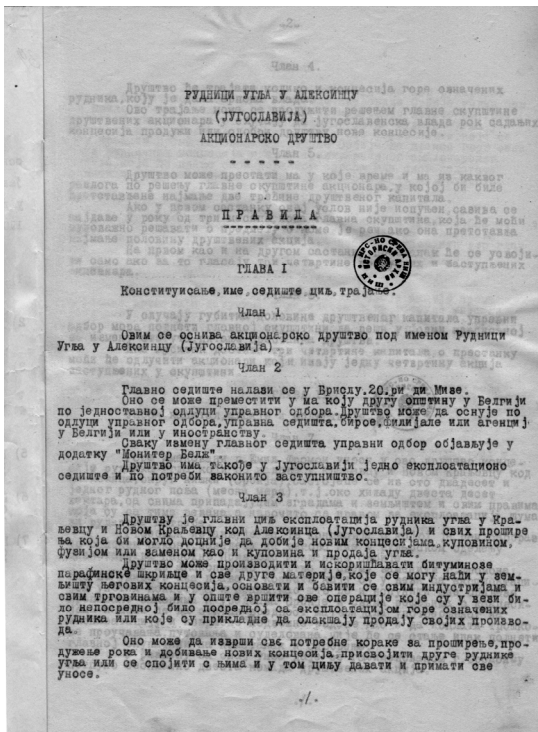

УДК 622.272 (497.11 Алексинац) (091)
930.253 : 622.272 (497.11 Алексинац) «1903/1946»

БЕЗИМЕНО ДРУШТВО ЗА ЕКСПЛОАТАЦИЈУ АЛЕКСИНАЧКИХ РУДНИКА У АЛЕКСИНЦУ
(1903; 1912 - 1946)

Давне 1883. године, власник алексиначке пиваре Јохан Апел и београдски лекар Ђорђе Димитријевић, затражили су од државе и добили повластицу звану „Краљевац“ да на површини од 950 хектара могу испитивати и експлоатисати

Правила Друштва

рудно благо. Прве тоне руде послужиле су као погонско гориво за пивару, која је 1884. године пресељена у Ниш. Године 1887. Апел и Димитријевић врше нова

истраживања и добијају нови документ тзв. „Нови Краљевац“ којим се њихово право проширује на нових 260 хектара земљишта. Почетак рада рудника карактерисала је ниска производња и власници нису могли да рудник учине рентабилним. Појачана конкуренција на тржишту, чести пожари, зарушавања и недовољне инвестиције приморавају власнике да 1902. године продају рудник. Рудник је купио белгијски инжењер Емил Фроман власник великих белгијских рудника на Сомбри. Алексиначки рудници и сва права њихове експлоатације продати су за 40000 тадашњих динара. Фроман је исте године са 66 белгијских акционара основао друштво под именом „Безимено друштво за експлоатацију алексиначких рудника“, са седиштем у Бриселу, о чему говоре „правила друштва“.¹⁸⁵

Ранијим истраживањима геолога Бертлинга, професора са универзитета у Берлину, слојеви угља и парафинских шкриљаца, који чине овај басен припадају периоду старијег терцијера. Утврђено је да се угљени слој простире од

Пр е п и с .

ПОСПОДИМУ МИНИСТРУ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

У вези с народном Кооп. Министром од 27. VII. 1915. год.

Р. Бр: 688, част ми је поднети овај извештај о извршеном прегледу радова у августу ове године на Алексиначким Угљеним рудницима.

1. Напредак радова. - Управа Алексиначких рудника, и поред напоре које није у могућности, због оскудице у рудној сили да појача производњу угља. Главни окоп "Са. Варе", због немачке ратне, још је увек потопљено, а у поткопу "Од. Антоније" рад је јак оштећен због појаве ватре. Нови рад у северном делу угљеног терена још је потпуно упућен на отварање и припремање угљеног слоја, и такође није у могућности, без дозване радне снаге, да изврши колики чину угља. По томе је јасно, да се напредак радова неће бити велики, док се овом руднику не обезбеди довољан број радника.

2. Производња угља. - Производња угља у првој половини 1915 године износила је 9688 тона, док је у ранијим годинама при нормалним приликама на рад износила за половину године 30-35.000 тона.

У јули месеца произведено је 1276 тона, а од 1 до 26 августа закључно извађено је 1342 тона. Све извађено угља оних је продат или употребљено на рудничким инсталацијама, такође на околним земљиштима.

Према рудничким извештајима до 1 августа продато је:

1. Војним командама	779, - тона
2. Приватним лицима	7577,4 "
3. За домаће гориво	.....
4. Угљеница на руднику	2807,5 "

Остатак 10.982,7 тона

3. Трошкови експлоатације и продајна цена:

У нормалним приликама просечни трошкови експлоатације на овом руднику износили су на 1 тону угља око 12 динара, а сада су ти трошкови због јако оштрине производње, при истом малом нормалном износу и трошковима за одржавање рудника и његових инсталација, као

/.

производњу угља у интересу земље и оних општина тих рудника, о коме у случају ако се тим рудницима обезбеди довољан број радника и отаца и редован транспорт угља на државни железницама. Када би се овим рудницима отаца на расположених 60 нових радника, тада би Управа Рудника на три месеца била у могућности да изврши припремне радове, тако да би могла производити после три месеца свакодневно по 30-40 вагона угља, о тим да би још, после три месеца, требало за сваку тону угља просечно по један радник.

6. Потребне мере. - Надајемо се да треба учинити предлог Вој. Инспекцији др. железница у Јагодина, да иквали на оштрот предоставља појединим рудничким управама у погледу транспорта угља и материјала за рад, а тако исто стално дејствује код Господина Министра војног за одржавање вој. обавештајних - рудара и упућивање заробљеника на рад у рудницима.

31. августа 1915.

НИН

Др. Дим. Антула о.р.
В.д. Начелника Руд. Одељења

Да поштом отпрати:

МИНИСТАРСТВО НАР. ПРИВРЕДЕ
Рударско Одељење
Р. Бр: 908.
31. августа 1915 год.
НИН

(сакоје марке од 4 дина)

3. IX. 1915 год.
Рударско Одељење.

Да је овај прелиминарни извештај веран опису оригиналу тврди, по наплати таксе у 4 динара из Тар. бр. 42 и 43, ваљана о таксома.

ПО НАРЕДБИ
МИНИСТРА НАР. ПРИВРЕДЕ
В.д. Начелника Рударског Одељења
Р. Бр. 946.
4 И.п.)
Др. Дим. Антула о.р.
8. септембра 1915 год.
у Нишу.

Извештај о раду, Беч 1915. година

Алексинца до села Суботинца на дужини око 10 км. Нови власници су одмах

¹⁸⁵ ИАН, "Безимено друштво за експлоатацију рудника угља у Алексинцу", Правила из 1926.

почели да раде на припремању угљених слојева за експлоатацију, тако да 1902. године почиње изградња окна „Св. Ђорђе“ и поткопа у Суботинцу и Дрењеру. Белгијски концесионари су од државе добили концесију за експлоатацију 80 хектара шуме на Малом Јастрепцу, чиме је дугорочније решено снабдевање материјалом за подграде. На угљенокопима у 1903. години било је упошљено 227 радника, од којих су 15 били странци. Са повећањем производње превоз угља запрежним колима био је скуп и спор, па су белгијски власници одлучили да изграде рударску пругу од окна „Св. Ђорђе“ до железничке станице у селу Трњани.¹⁸⁶ Три године након преузимања концесије за експлоатацију од стране Белгијанаца, Алексинац је постао велики српски угљенокоп са годишњом производњом од преко 40 000 тона угља.

Између 1904. и 1906. године пруга је била продужена од окна „Св. Ђорђе“ до новоотвореног окна „Св. Петар“ и „Св. Андрија“.¹⁸⁷ На површини сва ова окна била су повезана пругом уског колосека. Произведени угаљ се превлачио железницом до утоварне станице у Адровцу, где се угаљ решетао, пречишћавао и испирао. Површинска постројења су: уређаји за испирање и сортирање угља, фабрика за брикете, жичана железница, велика радионица са ливницом и сопствена електрична централа. Код окна Св. Ђорђе Белгијанци су изградили управну зграду, радионице за оправке и одржавање возних шинских средстава, једну за локомотиве, а другу за вагонете са угљем. У непосредној близини угљенокопа подигнута је рударска колонија (белгијске куће) за сто рударских породица.

Производња угља до Првог светског рата кретала се између 50 и 60 хиљада тона годишње, док је у току рата производња угља стагнирала због одласка рудара у војску, о чему говори извештај о раду из 1915. године.¹⁸⁸

За време Првог светског рата рудник експлоатишу аустро-немачке окупационе власти, тако да је окупатор у овом периоду из Алексиначких рудника укупно извукао 170 000 тона угља, да би приликом повлачења рудник скоро био потпуно уништен. Пријављена ратна штета од стране Безименог друштва руднику није надокнађена, јер закон старе Југославије није предвидео обештећење имовине страних власника на територији новостворене државе Срба, Хрвата и Словенаца.

У годинама 1919. и 1920. угљенокопи се убрзано обнављају и припремају за производњу. У руднику је радило 200 радника, углавном на обнови угљенокопа и механизације. Белгијски власници су код окна Св. Ђорђе изградили термоелектрану капацитета 650 кв, да би 1924. иста проширена са још два агрегата снаге 2600 кв, тако да је укупна снага електране износила 4970 киловата. Рад је концентрисан на три основна окна: Св. Ђорђе, Св. Александар и Св. Петар, која су била опремљена извозним стројевима. У руднику је 1922. године радило 1013 радника, а 1923. године догодила се велика несрећа, када је

---

¹⁸⁶ Исто, 1903. Београд

¹⁸⁷ Исто, Скица колоније Св. Антон и Св. прокопије

¹⁸⁸ Исто, Беч бр.946/1915

од јамских гасова настрадало десет рудара.¹⁸⁹ Тих година модернизована је рударска пруга узета у закуп од Дирекције државних железница Београд, која је полазила од утоварне станице за жичару код окна Св. Ђорђе, а завршавала се код окна Св. Петар. Пруга је електрифицирана, а од немачке фирме SIEMENS SCUCKERT набављене су три локомотиве.

Званични назив рудника од 1933. године био је „Рудници угља у Алексинцу- безимено друштво Брисел“. Те 1933. године откопава се угљени слој са 2,45 метара чистог угља. Угаљ се у постројењу у Доњем Адровцу пере и сортира, чиме се квалитет угља повећава за 40%. Овако дорађен угаљ употребљавао се за ложење парних котлова електрана, локомотива, пароброда и локомотива. Коришћен је за производњу стакла и у индустрији опеке и црепа. Између два светска рата Алексиначки рудник је сматран најуноснијим угљенокопом у Србији. Године 1937/8. отпочели су радови на изградњи окна Св. Марија који су завршени наредне 1939. године.¹⁹⁰

За време Другог светског рата немачке окупационе власти су постигле споразум са представницима Безименог друштва о коришћењу произведеног угља. У том циљу покушали су да организују и нормализују производњу угља. Доградили су окно Св. Марија и продужили рудничку пругу до овог окна. Такође су реновирали рудник и изградили нове стамбене колоније. Све време рата директор рудника био је Белгијанац Трим Арнолд, који је 16. фебруара 1946. године разрешен дужности, да би на основу Закона о национализацији предузећа од 5. децембра 1946. године, рудник национализован и прешао у државно власништво под називом „Рудници угља Алексинац“.¹⁹¹

Архив поседује 20 кутија архивске грађе фонда „Безимено друштво за експлоатацију Алексиначких рудника“ које садрже: документацију о уступању, откупу и давању под закуп земљишта приватних лица за изградњу рудника и експлоатацију угља; извештаје о производњи, броју упослених и продаји угља; разне планове за изградњу рударског окна, фабрике брикета, жичане железнице, радионице, зидање помоћних и стамбених зграда за породице рудара; годишње билансе; несреће на раду; пријем и отпуштање радника; уговоре и испоруке угља; извештаје о кретању плата и надница радника; спискове запошљених радника и странаца; преписку са Министарством шума и руда, као и преписку са управом рудника у Белгији; финансијска документа и друга акта. Део докумената је на француском језику.

---

¹⁸⁹ Исто, Списак, 1923

¹⁹⁰ Исто, Скица окна Св. Марија, 1937.

¹⁹¹ Исто, Решење о национализацији, бр.6619/47